

ביאורים

כארבע מאות שנה עברו מאז נכנסו ישראל לארץ ישראל, אולם עדיין הם לא כוננו מלכות בארץ. מצוות המינוי של המלך מתוארת בתורה כתוצאה של יוזמת העם [דברים יז, יד-טו]: "כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי. שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו".

בסוף ימי שמואל, התעורר בעם ישראל הרצון למנות מלך, והם באים אליו בבקשה [שמואל א' ח, ה]: "ויאמרו אליו הנה אתה זקנת ובניך לא הלכו בדרכיך עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים". למרבה ההפתעה, במקום ששמואל ישבח את העם על רצונם, נאמר: "וירע הדבר בעיני שמואל". תחושתו של שמואל מקבלת גיבוי מהקב"ה שאומר על כך: "כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממלך עליהם".

פרשנים רבים התקשו מדוע היחס לבקשתם של ישראל לקיים מצווה מן התורה, הוא כה שלילי? וגם אם נאמר שיחס זה נובע מכך שישאל ביקשו מלך 'ככל הגוים', והרי גם בתורה כתוב שישאל 'ביקשו מלך ככל הגוים'?

הר"ן מתייחס לקושיא זו, ואומר שהבעיה בבקשתם של ישראל לא הייתה הרצון למלך, אלא המטרה שלמענה הם מעוניינים בו - החלפת מערכת המשפט של השופטים, הדנים על פי משפטי התורה, במשפטו של המלך. הם אמנם נימקו את בקשתם בכך שבניו של שמואל לא הלכו בדרכיו, ובגלל זה, לטענתם, לא ניתן לזכות להשראת השכינה דרך משפטם של דיני בית הדין, ויש להעדיף משפט של מלך, שיעיל יותר לסידור המדיני, אולם חז"ל לימדו אותנו שבני שמואל לא חטאו, אלא שלא היו מסתובבים בכל הארץ כאביהם. לפי זה נמצא שלא היה פסול בשפיטה עצמה של בני שמואל והיא הייתה על פי התורה, ולכן גם על ידה יכולים ישראל לזכות להשראת השכינה.

אם כן, נמצא שיש פסול בבקשתם של ישראל למלך ולהחלפת מערכת המשפט, אולם עדיין יש להסביר יותר מה מבטאת אותה העדפה של ישראל, ומדוע עם ישראל רצו להשתחרר ממערכת המשפט הקיימת, וממילא מדוע דבר זה כה פסול. בדברים אלו יעסוק הר"ן בהמשך.

הרחבות

• שמואל הרמתי שקול כמשה ואהרון, הייתכן?!

שְׁהִיָּה שְׂמוּאֵל הַצִּדִיק מְחֻזָּר בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל וְדָנָם בְּעֵרִיָּהֶם. שמואל היה מגדולי וחשובי הנביאים עד כדי כך שחז"ל אמרו עליו שהוא שקול כמשה ואהרון [תנחומא קרח]. על שאר הנביאים נאמר: "לא קם בישראל כמשה עוד" ולימדנו הרמב"ם ש"כל הנביאים תחתיו במעלה" [הקדמה לפרק חלק] ואם כן עלינו להבין כיצד השוו חז"ל בין נבואת שמואל לנבואת משה רבנו?

הרב קוק מסביר שאמנם בנבואה עצמה לא ניתן להשוות את שמואל למשה רבנו (על פי רמב"ן במדבר יב, ו), אולם, ישנו דמיון מצד הנהגתם את ישראל: כמו שמשה רבנו הוליך את ישראל עד להבאתם ארצה כן שמואל הדריכם עד שהקים עליהם מלך כמצוות ה'. הנהגה זו של הציבור מכונה בפי הר"ן: ה"סידור המדיני", והיא הבסיס של המלכות. המלכת מלך בפועל, הינה העצמה של אותה הנהגה עצמה. [עולת ראייה חלק ב עמ' יח-יט]

בדרך זו מסביר הרב צבי יהודה את דברי הגמרא: "יפתח בדורו כשמואל בדורו" [ראש השנה כה:]: יפתח לא היה בעל נבואה ובעל תכונות של שופט. במדרש אמרו עליו ש "יפתח... היה רש בתורה כגורפו (ענף) של שקמה" [תנחומא בחוקותי ה], למרות זאת הוא זכה לשפוט את ישראל ולהנהיגם, ומצד הנהגתו המדינית הייתה מלכותו זהה לזו של שמואל הרמתי: "כיון שתקומת ההנהגה האלוהית כלפי חוץ סודרה על ידי יפתח, הרי הוא חשוב כשמואל בדורו. ומכאן לכל הדורות, לגבי ערך המנהיג במובן צבירי כללי חברתי". [שיחות הרצי"ה במדבר, עמ' 260]

שאלות לדין

אם חטאם של בני שמואל היה כה קטן, מדוע התנ"ך מתאר אותו בצורה כה קיצונית?
 "פְּדֵי לְהַרְבוֹת שְׂכָר לְחַזְנֵיהֶם וְלְסוֹפְרֵיהֶם" - בימנו היו דנים נבחרים ציבור למאסר על מעשים מעין אלו. מדוע אם כן בני שמואל היו עדיין ראויים לתפקידם? וכי רק בגלל ה"יחוס"?

לעילוי נשמת מרת מרים בת נדה מאוס ע"ה

חטא ישראל
 בבקשת המלך

וְזֶה הָיָה חֲטָאֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּדַבֵּר הַמְּלוּכָה אֲשֶׁר שְׂאָלוּ, וְהוּא עֲנִין נִתְקַשּׁוּ בוֹ הַרְבֵּה מִן הַרְאִשׁוֹנִים - אַחֲרֵי שְׁהִיּוּ מְצֻיִים לְהַקִּים עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר (דברים יז יד): "כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וְגו' וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבָרְכָה (סנהדרין כ א) שֶׁהִיא אַחַת מִשְׁלֹשׁ מִצְוֹת שֶׁנֶּצְטִוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכַנִּיסָתָם לְאָרֶץ, אִם כֵּן, מַה פֶּשְׁעָם וּמָה חֲטָאתָם כְּאֲשֶׁר שְׂאָלוּהוּ.

טעותם של
 ישראל

אָבֵל עַל דַּעֲתֵי שֶׁהוּא כֹּף: שֶׁהֵם רָצוּ שֶׁעַקֵּר הַמִּשְׁפָּט בְּמָה שֶׁבִּין אָדָם לְחֵבֵרוֹ יְהִיָּה נִמְשָׁךְ מִצַּד הַמְּלָכוּת, וְהוּא אָמְרוֹ (שמואל א ח ד-ה): "וַיִּתְקַבְּצוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל שְׂמוּאֵל הַרְמָתִי, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זִקְנָת וּבְנֶיךָ לֹא הִלְכוּ בְּדַרְכֵיךָ עֲתָה שִׂימָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשַׁפְּטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם", וּפְרוּשׁוֹ אֲצִלִּי הוּא כֹּף: שֶׁהֵם רָאוּ שֶׁמָּה שֶׁצִּרְיָה לְסִדּוֹר מְדִינֵי יְהִיָּה יוֹתֵר מִתְקַן כְּשִׁימְשָׁךְ מִצַּד הַמְּלָכוּת מִשִּׁימְשָׁךְ מִצַּד הַשּׁוֹפֵט, וְלָכֵן אָמְרוּ: הִנֵּה זִקְנָת וְלֹא תוּכַל לְשַׁפֵּט עוֹד, וּבְנֶיךָ אֵינָם רְאוּיִים שִׁיחֹל בְּנוֹ הַעֲנִין הָאֱלֹהִי עַל יְדֵיהֶם, כִּי אֵינָם הוֹלְכִים בְּדַרְכֵיךָ, וְלָכֵן רָאוּי שִׂיְהִיָּה לָנוּ מֶלֶךְ וְשִׂיְהִיָּה מִשְׁפָּטֵנוּ עַל פִּיּוֹ, וְהוּא אָמְרוּ: "שִׂימָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשַׁפְּטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם". וְהֵם שָׁגוּ בְּזֶה הַרְבֵּה, כִּי בְּנֵי שְׂמוּאֵל, עִם הַיּוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ חֲסִידִים כְּאֲבֵיהֶם, מִפְּלַ מְקוֹם לֹא הָיוּ מְעוֹתֵי מִשְׁפָּט, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּפָרֶק "בְּמָה בְּהִמָּה יוֹצֵאָה" (שבת נה ב - נו א): "אָמַר רַבִּי שְׂמוּאֵל בְּרַחֲמֵי אָמֹר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל הָאוֹמֵר בְּנֵי שְׂמוּאֵל חֲטָאוּ אֵינּוּ אֶלָּא טוֹעֵה, שֶׁנֶּאֱמָר (שמואל א ח א): 'וַיְהִי כְּאֲשֶׁר זָקַן שְׂמוּאֵל וַיִּשָּׂם אֶת בְּנָיו שְׁפָטִים', וְכַתִּיב: 'וְלֹא הִלְכוּ בְּנָיו בְּדַרְכֵי' - בְּדַרְכֵי הוּא דֶּלָא הִלְכוּ, הָא מִיחֲטִיּוֹ לֹא חֲטָאוּ, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם: 'וַיִּטּוּ אַחֲרַי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ שְׂחָד וַיִּטּוּ מִשְׁפָּט' - שֶׁלֹּא עָשׂוּ כְּמַעֲשֵׂה אֲבֵיהֶם, שֶׁהָיָה שְׂמוּאֵל הַצִּדִיק מְחֻזָּר. בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל וְדָנָם בְּעֵרִיָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמָר (שם טו ז): 'וְסָבַב בַּיִת אֶל וְהִגְלִגְל וְהִמְצִיפָה וְשִׁפֵּט אֶת יִשְׂרָאֵל', וְהֵם לֹא עָשׂוּ כֵן, אֶלָּא יִשְׁבוּ בְּעֵרִיָּהֶם קְדֵי לְהַרְבוֹת שְׂכָר לְחַזְנֵיהֶם וְלְסוֹפְרֵיהֶם". וְכִיּוֹן שֶׁלֹּא הָיוּ מְעוֹתֵי מִשְׁפָּט, יִמְשָׁךְ מִצַּד שְׁפָטָם אֶת יִשְׂרָאֵל כְּפִי הַתּוֹרָה - שִׁיחֹל עֲנִין הָאֱלֹהִי בָהֶם.

מִיחֲטִי - לַחֲטָאוּ. מְחֻזָּר - מִסְתּוּבָב. לְחַזְנֵיהֶם - לַגְבָּאִיהֶם.

